

MOĞOLLAR'IN SELÇUKLULAR'DAN SONRA ANADOLU'YA HÂKİM OLMA
FAALİYETLERİ VE KARANBÜK SAVAŞI

Mongols' Efforts to Dominate Anatolia Following the fall of the Seljuks and the
Karanbük War

Hasan GEYİKOĞLU*

ÖZ

Anadolu, jeopolitik ve stratejik özellikleri dolayısıyla tarih boyunca hücumlara ve işgallere uğramıştır. Dışarıdan gelen güçler Anadolu'ya hâkim olmuşlardır. Selçuklu Türkleri, Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra Anadolu'yu fethedip burada Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdular. Zamanla güçlenip genişleyen Türkiye Selçuklu Devleti, Köseadağ Savaşı'nda Moğollar'a yenildi (1243). Bu tarihten sonra Türkiye Selçuklu Devleti geriledi ve Anadolu, Moğol hâkimiyetine girdi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından (1308) sonra Moğollar Anadolu'ya tamamen hâkim olmak istediler. Bu dönemde Anadolu'da kurulan beylikler Moğol hâkimiyetine karşı koydular. Bu beyliklerden Eratnahlılar'ın kurucusu Alâeddin Eratna, Moğol hâkimiyetini tanımadı. Moğollarla giriştiği Karanbük Savaşı'nda (1343) galip gelerek, hem bağımsızlığını kazandı, hem de Anadolu'da yeni bir Moğol hâkimiyetini önledi.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türkiye Selçukluları, Moğollar, İlhanlılar, Alaeddin Eratna, Karanbük savaşı.

ABSTRACT

Anatolia has been subject to invasions and attacks throughout history because of its geopolitical and strategic characteristics. The powers from abroad at different times dominated Anatolia. Following the Malazgirt War (1071), the Seljuks conquered Anatolia and founded the Seljuk State there. After having become more powerful and enlarged its state in time, the Rum Seljuks State was defeated by the Mongols in Köseadağ War (1243). Following this defeat, the Seljuk State declined and Anatolia began to be dominated by the Mongols. After the fall of the Seljuk State in 1308, the Mongols wanted to dominate all over Anatolia. The beylics founded around that time in different regions of Anatolia opposed Mongolian domination. Alaeddin Eratna, the founder of one of such beylics called the Eratnas, did not recognize the rule of the Mongols. He gained a victory against the Mongols in the Karanbük War (1343), which enabled him to gain independence and prevented a possible Mongolian domination over Anatolia.

Key Words: Anatolia, Rum Seljuks, The Mongols, The İlhanlis, Alaeddin Eratna, The Karanbük War.

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
hasan.geyikoglu@atauni.edu.tr

Giriş

Anadolu; jeopolitik ve stratejik önem ve özelliklere sahip bir ülkedir¹. Bu önemi ve özellikleri dolayısıyla da tarih boyunca dışarıdan gelen güçler Anadolu'ya hâkim olmaya çalışmışlardır. İlk ve Orta Çağlarda Anadolu, çeşitli yönlerden gelen dış güçlerin hücumlarına uğramış, istilâ, işgal ve savaşlara maruz kalmıştır². Önce Türkler, sonra da Moğollar Orta Asya'dan gelerek İran'a yerleşmişler, sonra Anadolu'ya da hâkim olmak için birçok hücumlarda bulunmuşlar, mücadelelere girişmişlerdir.

Batı Türkistan'da Karahanlılar ve Gazneliler tarafından sıkıştırılan Selçuklular, Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra Bizans hâkimiyetindeki Anadolu'yu fethedip burada Türkiye Selçukluları Devleti'ni (1075-1308) kurdular. Türkiye Selçukluları, doğudan gelen Moğollarla karşılaşmaya kadar genişleyip güçlendi³. Makalemizin konusu olan hâkimiyet mücadeleleri ve muharebenin cereyan ettiği dönemden önceki asırlarda (yoğun olarak XI-XIII. yüzyıllarda) Anadolu'ya hâkim olma hususunda, Selçuklu-Bizans, Selçuklu-Haçlı, Selçuklu-Eyyubî, Selçuklu-Harezmsahlı, Selçuklu-Moğol savaşları cereyan etmiştir⁴.

Moğollar, Harezmsahlı Devleti'ni (1092-1221) yıktıktan sonra, bütün Batı Türkistan, Horasan, İran ve Azerbaycan'a hâkim oldular (1221 ve takip eden yıllar). Bu suretle Anadolu sınırlarına dayandılar. Türkiye Selçukluları, Anadolu'yu tehdit eden Harezmsahlı Celâleddin'e karşı kazandıkları Yassı-çimen Savaşı'ndan (1230) kısa bir süre sonra, Sivas'ın kuzey-doğusunda Köseadağ denilen yerde cereyan eden muharebede Moğollar'a mağlup oldular (1243). Köseadağ mağlubiyeti-

¹ Anadolu ve çevresindeki ülkelerin coğrafi ve jeopolitik özellikleri hakkında bkz.: Metin Tuncel, "Anadolu (Coğrafya)", *DİA*, c. III, s. 106; Bülent İplikçioğlu, "Anadolu (Tarih: Eskiçağ'da Anadolu)", a.g.e., s.109-110; Ekrem Memiş, *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya 2001 (2.bs.), s. 33-46.

² Ekrem Memiş'in, "Eski Çağ'ın dünya savaşları" olarak nitelediği Truva savaşları (M.Ö. 1240-1230), Pers-Yunan savaşları (M.Ö. 490-479), Büyük İskender'in Asya seferi (M.Ö. 334-324) ya Anadolu üzerinde cereyan etmiş ya da Anadolu'yu hedef almıştır (Memiş, *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s. 7-8, 47-98).

³ Toplu bilgi için bkz: Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi*, c. 2, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, İstanbul 2014 (2. bs.), s. 1-251.

⁴ Bu savaşlar ve mücadeleler hakkında şimdilik bkz.: Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988 (4. bs.); a. mlf, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara 1998 (7. bs.); Ali Üremiş, *Türkiye Selçukluları'nın Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005.

ni takip eden yıllarda Anadolu, önce büyük Moğol İmparatorluğu'nun, sonra da bunun batı kolu İlhanlılar'ın (1256-1336)⁵ hâkimiyeti altına düşmüştür⁶.

Bu tarihten sonra Moğollar, gerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni, gerekse onun mirasçısı Türkmen beyliklerini tâbiyet ve itaat altında tutmak için Anadolu'ya sık sık ordu göndermişlerdir. Gönderilen Moğol kuvvetlerinin bir kısmı, baskıyı ve kontrolü devamlı kılmak için Anadolu'da kalmıştır⁷. Buna rağmen Anadolu Türkleri fırsat buldukça Moğollar'a karşı isyan çıkarıyor, Türkiye Selçuklularının yıkılışa doğru gittiğini gören beylikler bağımsızlık hareketlerine girişiyorlardı⁸. İlhan Olcaytu Muhammed Hüdabende (1304-1316)⁹, Anadolu'da Moğol hâkimiyeti ve otoritesini sağlamak için Emîrül-Ümera Emîr Çoban'ı¹⁰ üç tümenlik (30.000 asker) bir kuvvetle Anadolu'ya gönderdi (714/1314)¹¹. Emîr Ço-

⁵ Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri (1220-1350)*, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987(2. bs.); Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *DİA*, c. XXII, s. 102-105. a. mlf., *İlhanlılar Tarihi*, c. 1, Kayseri 1994.

⁶ Kösedâğ Savaşı ve sonrasında Anadolu'da meydana gelen olaylar hak. toplu bilgi için bkz.: İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Âla'îyye*, tıpkıbasım metin, nşr. Adnan Sadık Erzi, Ankara 1956, s. 514 vd.; a. e., trc. Mürsel Öztürk, c. II, Ankara 1996, s. 62 vd.; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 427-650; a. mlf., "Keyhüsrev II", *İA*, c. VI, s. 624-627; a. mlf., "Keykavus II", a.g.e., s. 642-645; a. mlf., "Kılıç Arslan IV", a.g.e., s. 703-707; Ali Sevim, "Keyhüsrev II", *DİA*, c. XXV, s. 349-350; a. mlf., "Keyhüsrev III", a.g.e., s. 351-352; Faruk Sümer, "Keykavus II", a.g.e., s. 355-357; a. mlf., "Kılıçarslan IV", a.g.e., s. 404-405; Muharrem Kesik, "Mesud II", a.g.e., c. XXIX, s. 342-344; Mehmet Ali Çakmak, *Kösedâğ Savaşı*, basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992; Faruk Sümer, "Kösedâğ Savaşı", *DİA*, c. XXVI, s. 272-273; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970.

⁷ Anadolu'da kalan Moğol askerleri, yanlarında ailelerini, kölelerini, eşya ve hayvanlarını da getirmişlerdir. Bunlar sonraları zamanla Anadolu halkı ile karışıp kaynaşacaklar, Müslüman olacaklar ve Moğolluklarını kaybedeceklerdir (Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 473-650; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, I, 1969 (Ankara 1970), s- 1-147; Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi*, c. 1, s. 28 vd.; a. mlf., "İlhanlılar", s. 102-103).

⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, çeşitli yerler; a. mlf., *Osmanlı Tarihi*, c. 1, çeşitli yerler.

⁹ Hayatı ve faaliyetleri hak. bkz.: Tahrir Heyeti, "Olcaytu", *İA*, c. IX, s. 387-389; Osman Gazi Özgüdenli, "Olcaytu Han", *DİA*, c. XXXIII, s.345-347; a. mlf., *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim: Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*, İstanbul 2009, (indeks: s. 515).

¹⁰ Hayatı ve faaliyetleri hak. bkz.: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Bellekten*, c. XXXI, sayı: 124, 1967, s. 601-646; Cem Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduzlar)*, yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004, s. 53-83; Özgüdenli, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim: Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*, indeks (s. 500).

¹¹ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, nşr. Osman Turan, Ankara 1944, s. 311; a.e., trc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 251; *Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, trc. ve notlar Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014, s. 69 (eserde, Emîr Çoban'ın Anadolu'daki faaliyetleri 715/1315-1316 yılında gösterilmiştir); M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1999 (6. bs.), s. 36, 38, 77; Spuler, *İran Moğolları*, s. 9; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 45; a. mlf., *Anadolu Beylikleri*, s. 9; a. mlf., "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", s. 603; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 639; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 81; İsmail Hakkı

ban'ın Anadolu'daki vazifesi, Konya ve diğer bazı şehirleri ellerine geçirmiş olan Türkmenleri itaat altına almak ve Anadolu'da Moğol otoritesini tam olarak kurmaktı¹².

Anadolu'ya gelen Emir Çoban, ordugâhını Sivas ile Erzincan arasında yer alan Karanbük'te¹³ kurmuş ve bütün Türkmen beylerini huzurunda itaat ve tâbiyet arz etmeye çağırmıştır. Bu davete Karamanlılar ile Osmanlılar dışındaki diğer Anadolu beyleri icabet ederek, hediyelerle gelip itaatlerini arz etmişlerdir¹⁴.

Emir Çoban, Anadolu Türkmen beylerini zorla itaat ettirdikten ve Güney Anadolu'da Memlûklüler'e karşı tedbirler aldıktan sonra İran'a döndü (1315 baharı). Emîr Çoban İran'a döndükten bir süre sonra İlhan Olcaytu Muhammed Hüdadende öldü (1316) ve yerine henüz çocuk yaştaki oğlu Ebu Said (1316-1335) İlhanlı tahtına çıkarıldı. Devlet işleri vezirlerin, askerî işler ise Emîr'ül-Ümera Emîr Çoban'ın elindeydi¹⁵.

Emîr Çoban, Ebu Said zamanında İlhanlı devletinin en kudretli şahsiyeti oldu. Eyaletlerin idaresini oğullarına taksim ederken büyük oğlu Timurtaş (Demirtaş)'ı Anadolu Genel Valisi tayin ettirdi (1317)¹⁶. Timurtaş, Anadolu'da yaklaşık

- Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, haz. Recep Toparlı, Sivas 1997, s. 69; Kemal Göde, *Eratnalılar* (1327-1381) Ankara 1994, s. 8 n.35; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 67.

¹² Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s. 35, 38, 77; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 81; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 66-67.

¹³ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 311; a.e., trc. s. 251; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 81; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 67, 101. Karanbük'ün yeri hakkında aşağıda savaşla ilgili kısımda ayrıca bilgi vereceğiz.

¹⁴ Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 311-312; a.e., trc. s. 251-252; İsmail Hakkı – Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.69-70; Spuler, *İran Moğolları*, s. 122 vd.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 45, 48, 50, 59, 63, 82, 111n.3; a. mlf, *Anadolu Beylikleri*, s. 9, 12, 43, 56, 59-60, 63, 72, 122, 151; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 81; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 639; Göde, *Eratnalılar*, s. 8-9; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 67, 101-103; Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihî Arka Plan ve XIII-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti)*, İstanbul 2010, s. 125.

¹⁵ Hâfız-ı Ebru, Şihabüddin Abdullah b. Lütfullah, *Zeyl-i Câmîü't-Tevârih-i Reşidî*, nşr. Hanbaba Beyanî, Tahran 1350 (2.bs.), s. 119 vd.; Spuler, *İran Moğolları*, s. 131 vd.; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 641-642; Abdülkadir Yuvalı, "Ebu Said Bahadır Han", *DİA*, c. X, s. 218-219.

¹⁶ Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 123, 129; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 312; a.e., trc. s. 252; el-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", Yaşar Yücel'in *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. 1, Ankara 1991 (2. bas.) içinde, s. 188-189; *Anonim Selçukname*, s.138 n.791; Ebu Bekr-i Kutbî Eherî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, nşr İrec Afşar, Tebriz 1388/2010, s. 210; Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 907 vd.; Müneccimbaşı, *Camîü'd-Düvel Selçuklular Tarihi, c. II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, yay. Ali Öngül, İzmir 2001, s. 141-142; Spuler, *İran Moğolları*, s. 388; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1, 21; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 642, 645; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 67, 102 vd.; Gül, *Doğu Anadolu*, 126; Bülent Yılmaz, *Celâyirliler*, basılmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003, s. 98. Timurtaş'ın Anadolu valiliğine atanmasını, *Ano-*

on yıl valilik yaptı; âdeta bir hükümdar gibi davrandı. Anadolu beylerini tenkil veya itaat ettirdi¹⁷.

Timurtaş'ın genel valiliği sırasında Anadolu'da İlhanlı hâkimiyeti daha güçlü hale getirildi. Nitekim daha önce dört beş tümen Moğol askerinin mevcut olduğu Anadolu'da Timurtaş zamanında dokuz tümenlik bir Moğol askerî gücü vardı. Yıkılan Türkiye Selçuklu Devleti'nin yerine kurulan Türkmen beylikleri üzerindeki İlhanlı hâkimiyeti ve otoritesini sağlamakla görevlendirilen Timurtaş, Anadolu'da kendi adına bağımsız bir devlet kurmak için isyan etti. Bunun üzerine babası Emîr Çoban, İlhan Ebu Said'in izniyle Anadolu'ya gelip oğlunu ikna ederek İran'a götürdü; Ebu Said'in huzuruna çıkarttı. Ebu Said, Timurtaş'ı affedip tekrar Anadolu valiliğine gönderdi (722/1322)¹⁸.

Affedilip aynı göreve tekrar atanan Timurtaş, bundan cesaret alarak şırmardı ve Anadolu beyliklerine karşı daha sert davranmaya başladı. Ordusuyla beylikler üzerine yürüdü. Emir Çoban'ın İran'a dönmesinden sonra Karamanlılar'ın eline geçen Konya'yı geri aldı; diğer bazı şehir ve kaleleri ele geçirmeye kalktı. Hamid-oğlu Dünder (1323) ile Eşref-oğlu II. Süleyman Bey'leri öldürttü (1326)¹⁹.

Bir süre sonra İlhan Ebu Said Bahadır Han ile Emîr Çoban'ın arası bozuldu. Nihayet Ebu Said, Emîr Çoban ve oğlu Dımaşk Hoca'yı öldürttü (1327, 1328)²⁰.

---

nim Selçukname, 718/1318; Aksarayî, 716/1316; Münecimbaşı, 718/1318-1319; Spuler, 1316; Uzunçarşılı, 1317; Tuysuz, 718/1318-1319 yılında gösterirler.

¹⁷ Timurtaş'ın Anadolu'daki faaliyetleri hak. bkz: *Anonim Selçukname*, s. 69-70; Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, çev. Tahsin Yazıcı, c. II, İstanbul 1987, s. 241; İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 70; Spuler, *İran Moğolları*, 141; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 40; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 642, 646, 648, 649.

¹⁸ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 210-211; Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 160-161; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, 70-72; Spuler, *İran Moğolları*, s. 136-137; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 647; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 76-77, 109-111.

¹⁹ *Anonim Selçukname*, s. 69-70; Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri* s. 216; el-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 5, 188, 189, 190, 194; Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 908-909; Spuler, *İran Moğolları*, s. 141; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 72; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 12, 43, 60, 63, 67, 155; a. mlf, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 41; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 646-648; Tuysuz, *Çobanoğulları*, 106 vd., 112-113.

²⁰ Ebu Said, Emîr Çoban'ın Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'la evli kızı Bağdad Hatun'u zor ve baskıyla kocasından boşatarak onunla evlendi. Emîr Çoban'ın diğer oğlu Dımaşk Hoca da sultanın haremine girmekle suçlandı. Bu gelişmeler üzerine Ebu Said, Emîr Çoban'ı, oğlu Dımaşk Hoca'yı ve diğer akrabalarından yakaladıklarını öldürttü (Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 176-179; Mir Muhammed b. Seyyid Burhaneddin Havendşah Mirhand, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, nşr. Abbas Perviz, Tahran 1339, c. V, s. 512-514, 518 vd.; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 72; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 155; Spuler, *İran Moğolları*, s. 138-142; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 648;

Emîr Çoban'ın öldürülmesinin ardından, o sıralarda Anadolu eyaleti valisi olan oğlu Timurtaş, isyan etti ve Mısır'a kaçarak Memlûklü sultanı Melik Nâsır'a sığındı. Mısır'a giderken Emîr Eratna'yı nâib olarak kendi yerine bıraktı. Ebu Said ile arasının bozulmasını göze alamayan Memlûklü sultanı Melik Nâsır da Timurtaş'ı idam ettirdi (728/1328)²¹.

Babası ve ağabeyi idam edilen Timurtaş'ın isyan edebileceğini önceden tahmin eden İlhan Ebu Said ise, kendi dayısı olan Uyrat kabilesi reisi Emîr Ali Padişah'ı (Ali Paşa) Anadolu Eyaleti Genel Valisi olarak bu ülkeye gönderdi. Emîr Ali Padişah, kalabalık bir kuvvetle Anadolu'ya gelerek, Kemah kalesine yerleşti. Timurtaş'ın naibi Emîr Eratna, Ali Padişah'ın huzuruna giderek ona ve İlhan Ebu Said'e itaatini bildirdi. Emîr Ali Padişah, valiliğe atanmasının üzerinden bir yıl bile geçmeden, hâkimiyet ve sükûneti sağladığı düşüncesiyle, Emîr Eratna'yı Anadolu'da kendi naibi olarak bırakıp Tebriz'e döndü²².

Ali Padişah'ın Tebriz'e dönmesinden sonra Anadolu'da Moğol hâkimiyetine karşı birtakım isyanlar ortaya çıktı. Bunun üzerine İlhan Ebu Said, bu kez Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'ı Anadolu Eyaleti Genel Valiliği göreviyle bu ülkeye gönderdi²³. Celâyirli Hasan, 729 (1328-1329) yılı başlarında kalabalık bir kuvvetle Anadolu'ya gelerek, sükûneti ve otoriteyi sağlamak için faaliyete başladı. Celâyirli Şeyh Hasan, Ebu Said'in ölümüne (736/1335) kadar Anadolu valiliği görevinde kalmıştır²⁴. Anadolu'da sükûneti sağladıktan sonra nihayet o da Emîr Eratna'yı kendi yerine naip bırakarak Bağdad'a gitti ve Anadolu'nun idaresini oradan yürüttü²⁵.

Yılmaz, *Celâyirli*, s. 84-85; Yuvalı, "Ebu Said Bahadır Han", s. 219; a. mlf, "İlhanlılar", s. 104; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 78-83, 93, 95-98, 114-125).

²¹ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 214; Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 180-183; Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, c. V, s. 524-525; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 64, 155; Spuler, *İran Moğolları*, s. 141, 388; İsmail Hakkı – Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 73, 74-75; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 649-450; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, II, Ankara 1991 (2. bs.), s. 6; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 98; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 117, 132, 171.

²² Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, c. V, s. 525-526; İsmail Hakkı – Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 73; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 164; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 86, 91; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 132; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 121, 132.

²³ Celâyirli Hasan hak. bkz.: Mükrimin Halil Yınanç, "Celayir", *İA*, c. III, s. 64-65; Abdülkadir Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", *DİA*, c. XVI, s. 311-312; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 155; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165; Spuler, *İran Moğolları*, s. 143, ayrıca bkz: İndeks (s.511); Muzaffer Ürekli, "Celayirli", *DİA*, c. VII, s. 264-265; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 81-122.

²⁴ Hafız Ebru, *Zeyl*, s. 197; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 86, 87; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 133, 134, 171.

²⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 5-6; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 90-92; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 86-87; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 171-172.

İlhan Ebu Said Bahadır Han, geride bir erkek çocuk bırakmadan öldü (13 Rebiülahir 736/30 Kasım 1335)²⁶. Bunun üzerine İlhanlı tahtına geçmek için birçok liyakatsiz Moğol şehzadesi ile, bunları kukla gibi kullanmak isteyen kabile reisleri ve devlet adamları mücadeleye giriştiler. Bunların mücadeleleri sonucunda İlhanlı devleti yıkılarak, ülkesi parçalandı²⁷. Bu suretle Horasan'dan Anadolu'ya, Azerbaycan'dan Irak ve Suriye'ye kadar uzanan bölgelerde beylik ve atabeylik derecesinde çok sayıda küçük ve müstakil siyasî teşekküller ortaya çıktı²⁸. Bunların dışında, İlhanlılar'ın nüfuz ve hâkimiyet sahası olan Anadolu'da da Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflama ve yıkılış sürecinde çok sayıda beylik teşekkül etmişti²⁹.

İlhanlı Devleti'nin parçalanmasıyla, iki büyük Moğol boyu olan Celâyirîliler ve Çobanlılar, İlhanlı ülkesine hâkim olabilmek için birbirleriyle ve diğer rakipleriyle mücadeleye başladılar.

Ebu Said'in ölümünden sonra Hülagu Han'ın kardeşi Arık Buka'nın torunlarından Arpağun Han (kısaca Arpa Han da denmiştir) tahta çıkarıldı (Aralık 1335)³⁰. Arpağun, o sırada Anadolu eyaleti valisi olan Celâyirli Şeyh Hasan'a elçi ve hediyeler göndererek onu kendi yanına çekmek istedi. Fakat ihtiyatlı davranan Celâyirli Şeyh Hasan, çeşitli mazeretler ileri sürerek Arpa Han'ın davetine icabet etmedi. Arpa Han, Hülagu neslinden olmadığı için, ileri gelenlerden pek destek ve taraftar bulamadı³¹. Sonunda, Diyarbakır valisi Ali Padişah, Arpa Han'ı mağlup ederek öldürdü (8 Mayıs 1336)³².

²⁶ Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, c. V, s. 533-534; Devletşah, *Şair Tezkireleri/Tezkiretü's-Şuara*, trc. Necati Lugal, İstanbul 2011, s. 299; Spuler, *İran Moğolları*, s.143; Yuvalı, "Ebu Said Bahadır Han", s. 219; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Yılmaz, *Celâyirîliler*, s. 88; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 135.

²⁷ Devletşah, *Şair Tezkireleri*, s. 299-300; Spuler, *İran Moğolları*, s. 144-154; Yuvalı, "Ebu Said Bahadır Han", s. 219; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 136 vd.

²⁸ Bu teşekküller arasında, önemli siyasî, askerî roller oynayarak ön plâna çıkanlar şunlardır: Celâyirîliler, Çobanlılar, Muzafferîler, Kertler, İncular, Serbedarlılar (bunlar hak. bkz: Spuler, *İran Moğolları*, s. 144; C. E. Bosworth, *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri Tarihi*, trc. Hande Canlı, İstanbul 2005, s. 345-353; Yuvalı, "İlhanlılar", s.104; Yılmaz, *Celâyirîliler*, s. 89).

²⁹ Bu beylikler hak. toplu bilgi için bkz: Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 1-161; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000 (4.bs.), s. 283-321. Ayrıca *İA* ve *DİA*'da söz konusu beylik ve devletlerle ilgili maddelere bakılabilir.

³⁰ Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, c. V, s. 534-537; Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 217 vd.; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 136, 138-140; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 121.

³¹ Spuler, *İran Moğolları*, s. 144; Yılmaz, *Celâyirîliler*, s. 90; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 139.

³² Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, c. V, s. 537 vd.; Spuler, *İran Moğolları*, s. 145; Yılmaz, *Celâyirîliler*, s. 91; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 139-140; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 121, 162, 185. Diyarbakır valisi Sutaş Noyan'ın ölümü (1332) üzerine valiliğe Ali Padişah atanmıştı (Gül, *Doğu Anadolu*, s. 152, 159-160).

Ali Padişah, Arpa Han'ın ölümünden sonra, İlhan Baydu Han'ın torunlarından Musa'yı ilhan ilan etti. Bundan sonra da Celâyirli Büyük Şeyh Hasan ile mücadeleye girişti. Celâyirli Büyük Şeyh Hasan, Ali Padişah ile savaşa giderken Anadolu Eyaleti'nin yönetimini kendi naibi olarak Eratna'ya bıraktı³³. Van Gölü'nün kuzeyinde Aladağ civarında Karadere denilen yerde yapılan muharebede Ali Padişah yenildi ve öldürüldü (14 Zilhicce 736/24 Temmuz 1336)³⁴. Celâyirli Büyük Şeyh Hasan, bu zaferini müteakip muhalif ve rakiplerini ortadan kaldırdıktan sonra iktidarını güçlendirdi. Yarlıklar çıkarıp her bir vilâyetin idaresini bir emîre vererek, İlhanlı ülkelerini, kendisine tâbi olarak, onların arasında bölüştürdü. Emîr Eratna'yı yine "tam yetkili naib" olarak Anadolu Eyaleti'nin yönetiminde bıraktı³⁵.

Celâyirli Büyük Şeyh Hasan, önemli rakiplerini ortadan kaldırıp rahatladığı sırada (1336-1337), Çobanlı Küçük Şeyh Hasan'ın isyanı ve rekabetiyle karşılaştı. Çoban-oğlu Timurtaş, Mısır'a giderken ailesini Larende (bugünkü Karaman) kalesinde bırakmıştı. Timurtaş'ın idamından sonra ortaya çıkan oğullarından Küçük Şeyh Hasan, İlhanlı hükümetini ve Anadolu hâkimiyetini ele geçirmeye girişti. Birtakım askerî, siyasî entrikalar çevirdi³⁶. Çobanlı Hasan'ın isyanı Celâyirli Hasan'ı hem zor durumlara düşürdü, hem de İran, Azerbaycan ve Anadolu'da nispeten sağlanmış olan sükûnet ortamının uzunca bir süre bozulmasına sebep oldu³⁷.

Bu kargaşa ve mücadeleler esnasında Celâyirli Şeyh Hasan'dan ümidini kesen Anadolu naibi Emîr Eratna bağımsız, ancak himayesiz kaldı³⁸.

Bu tarih itibarıyla İlhanlı ülkelerinde oluşan siyasî dağılıma göre, Ankara, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Tokat, Gümüşhane, Bayburt ve Erzincan gibi şehirlerin dahil bulunduğu Anadolu eyaletinde ve Amasya eyaletine bağlı olan Sinop, Samsun, Karahisar, Çorum ve Tokat şehirlerinde Emîr Eratna; Diyarbakir, Ahlat, Erzurum ve çevresinde Sutaylılardan Hacı Togay b. Sutay; Azerbaycan,

³³ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101; Yılmaz, *Celâyirliiler*, s. 92; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 142; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 132.

³⁴ Hâfiz-ı Ebru, *Zeyl*, s. 197-198; Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 221; Spuler, *İran Moğolları*, s. 146; Yılmaz, *Celâyirliiler*, s. 91-93; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 139 vd., 147; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 122, 141, 152-153, 161, 162.

³⁵ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 223-224; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 78, 79; Yılmaz, *Celâyirliiler*, s. 97; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 129, 141, 163.

³⁶ Geniş bilgi için bkz: Hâfiz-ı Ebru, *Zeyl*, s. 202 vd.; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 76; Yılmaz, *Celâyirliiler*, 98 vd.; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 132 vd.

³⁷ Spuler, *İran Moğolları*, s. 147-151; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 97; Yılmaz, *Celâyirliiler*, s. 98; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s.151 vd.; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 129.

³⁸ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 223; Spuler, *İran Moğolları*, s. 151; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 172.

Karabağ ve Gürcistan bölgelerinde Ebu Said'in kız kardeşi Satı Beg Hatun ve Çobanlı Şeyh Hasan; Irak-ı Acem'in bir kısmı ile Sultaniye'de Celâyirli Büyük Şeyh Hasan; Doğu Anadolu'da Şarkî Karahisar kalesi ve civarında Çobanlı Küçük Şeyh Hasan'ın kardeşi Melik Eşref b. Timurtaş hâkim idiler³⁹.

Çobanlı Şeyh Hasan, Hülagu Han'ın oğlu Yaşmut/Yeşmut'un soyundan İlyas adlı bir şehzadeyi "Süleyman Han" adıyla Sultaniye'de ilhan ilan etti (740/1339). Süleyman Han adına hutbe okutup sikke kestirdi⁴⁰.

Buraya kadar anlatılan olaylar içinde öne çıkan emîrlerden Alâeddin Eratna, Uygur asıllı bir Türk'tür⁴¹. Alâeddin Eratna, İlhanlı hükümdarı Olcaytu Muhammed Hüdabende zamanında (1304-1316) Anadolu'daki Moğol ordusunda ikinci dereceden bir emîr idi. O, İlhanlılar'ın Anadolu Genel Valisi Çoban-oğlu Timurtaş'ın kayıbiraderi olduğu için, bu akrabalık bağı ve becerikliliği sayesinde yükselerek, birinci derecedeki emîrler arasına girmiştir⁴².

Alâeddin Eratna, İlhanlılar'ın Anadolu genel valilerinden önce Çobanlı Timurtaş'a, sonra Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'a nâiblik etmiştir.

Celâyirli Şeyh Hasan'ın Anadolu'da vekil bıraktığı Emîr Eratna, Çobanlı Şeyh Hasan'ın faaliyetlerini ve Celâyirli ile Çobanlılar arasında meydana gelen mücadeleleri dikkatli bir şekilde takip ediyordu. Efendisi Celâyirli Şeyh Hasan'ın Aladağ savaşında (738/1337) Çobanlı Şeyh Hasan'a mağlup olmasını⁴³ kendi istikbali için tehlikeli gören Eratna, Mısır Memlûkluları ile iyi ilişkiler kurma yoluna giderek, hemen teşebbüse geçmiştir⁴⁴.

Gerçekten de Çobanlı Şeyh Hasan, çok geçmeden gözlerini Anadolu'ya çevirdi. Çobanlı Hasan, Celâyirli Hasan'a karşı kazandığı zaferden (1337) sonra,

³⁹ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 97, 99; V. Z. Piriyev, *Azerbaycan: Hülagular Devletinin Tenezzülü Dövründe (1316-1360)*, Baku 1978, s. 40-41; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 101; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 166, 172; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eratna", *İA*, c. IV, s. 309.

⁴⁰ Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 208-224; Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 227-231; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, c. V, s. 550 vd.; Spuler, *İran Moğolları*, s. 149; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 100; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 90, 104; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 158, 160.

⁴¹ Eratna'nın adı, milliyeti ve ilk zamanları hak. bkz: İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 77; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eratna Devleti", *Belleten*, c. XXXII, sayı: 126, Nisan 1968, s. 161-165; Göde, *Eratnalılar*, s. 17 vd.

⁴² İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 77; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 164; a. mlf, *Anadolu Beylikleri*, s. 155; Göde, *Eratnalılar*, s. 30 vd.

⁴³ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 224-225; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, c. V, s. 544-550; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 79; Spuler, *İran Moğolları*, s. 147 vd.; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165; a. mlf, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 98, 101; Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", s. 312; Yılmaz, *Celâyirli*, s. 91; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 158-159, 172, 173; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 163.

⁴⁴ Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165, 169.

Eratna'ya haber göndererek, kendisine tâbi olmasını istedi. Anadolu'da kendi adına müstakil bir hükümet kurmak için faaliyette bulunan Eratna, bu teklifi reddetti⁴⁵. Bunun üzerine Çobanlı Hasan, Eratna'nın idaresindeki bölgelere hücum ederek, Şarkî Karahisar'a kadar olan yerleri istilâ ve tahrip etmiştir⁴⁶.

Çobanlı Hasan'ın söz konusu harekâtı karşısında durumunu tehlikede gören Emîr Eratna, Kayseri Kadısı Siraceddin Süleyman'ı⁴⁷ 738(1337-1338) yılında Memluklu Sultanı Melik Nâsır'a elçi olarak gönderdi. Kendisine yardım edilmesi şartıyla, Anadolu'da Sultanın naibi sıfatıyla görev yürüteceğini bildirerek, himaye ve işbirliği ricasında bulundu. Eratna'nın, Celâyirli Şeyh Hasan'ın Çobanlılar karşısında Anadolu ve Azerbaycan'dan çekilerek, merkezi Bağdad olmak üzere Irak'ta bir hâkimiyet (Celâyirli Devleti: 1340-1431⁴⁸) kurması dolayısıyla, hamisiz kalmamak için, Mısır Memluklu Sultanlığı'nın himayesine girme yoluna gittiği anlaşılıyor⁴⁹.

Kayseri Kadısı Siraceddin Süleyman, Kahire'ye gidip efendisi Eratna'nın mektubunu ve dileğini Melik Nâsır'a arz etti. Bu dileği kabul eden Melik Nâsır, Eratna'ya hil'at ve "Anadolu Ülkesi Naibliği" menşuru gönderdi (738/1337-1338)⁵⁰. Buna karşılık Eratna da, sikke ve hutbelerinde Sultan Nâsır'ın adını zikretti. Bununla birlikte Eratna, Melik Nâsır'ın ölümünden (741/1341) sonra, Memluklular'e tâbiyetini kesmiş, Sultanın adını hutbe ve sikkeden çıkarmıştır⁵¹.

⁴⁵ İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 80; Spuler, *İran Moğolları*, s. 151; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165; Göde, *Eratnalılar*, s. 43-44; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 173.

⁴⁶ Mirhand, *Ravzatü's-Safâ*, c. V, s. 553; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 80; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 165-166, 169; a. mlf, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101; Göde, *Eratnalılar*, s. 44; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 173.

⁴⁷ Bu Kadı Siraceddin Süleyman, meşhur Kadı Burhaneddin Ahmed'in dedesidir (bkz: Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 8, 38).

⁴⁸ Ürekli, "Celâyirli", s. 264-265; Yılmaz, *Celâyirli*; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 135-145.

⁴⁹ El-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 187; Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", TOEM, sene: V, 1330, no. 25, s. 15; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 79-80; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 166 ve n. 19 (olayın tarihi olarak 738/1337 yılını veriyor); a. mlf, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Spuler, *İran Moğolları*, s. 388; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101 (olayın tarihi olarak 738/1338-1339 yılını veriyor); Göde, *Eratnalılar*, s. 44-45.

⁵⁰ El-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 187; Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", s. 15; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 80; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 166, 167, 168 n.25; a. mlf, "Eratna", s. 309; Spuler, *İran Moğolları*, s. 388; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. I, s. II, 8; Göde, *Eratnalılar*, s. 44-45.

⁵¹ El-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 187; Spuler, *İran Moğolları*, s. 388; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 80; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 166, 167, 168; Göde, *Eratnalılar*, s. 45, 46; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 8-9; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 173, 174.

Çobanlı Şeyh Hasan'ın Eratna'ya karşı harekete geçmeye karar vermesi üzerine, bunu öğrenen Eratna, yine Memluklu sultanına yaklaşmayı uygun buldu. Eratna'nın böyle davranması, Çobanlı Şeyh Hasan'ın Eratna'nın eski efendisi Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'ı da tehdit etmesinden ve Celâyirli Hasan'ın kendisine yardım edemeyeceğini anlamış olmasından ileri gelmiştir. Bu şartlar karşısında Eratna, daha önceki tâbiyet-himaye statüsünü muhafaza ve devam ettirebilmek için, Kadı Siraceddin Süleyman'ı bu defa Memluklular'ın yeni sultanı Melikü's-Salih İmadeddin İsmail'e (1342-1345) elçi gönderdi (743/1342). Eratna, mektubunda, Melik Nâsır zamanında olduğu gibi şimdi de sultanın (İmadeddin İsmail) tâbiyetine gireceğini belirterek, Memluklular'ın Anadolu naibliği için menşur istemiştir⁵².

Bu sıralarda Irak-ı Acem, Sultaniye, Azerbaycan, Arran (Karabağ), Gürcistan, Mugan ve Fars eyaletleri Çobanlı Şeyh Hasan'ın ve onun kuklası durumundaki Süleyman Han ile Çobanlı hanedanının ileri gelenlerinin elinde idi. Çobanlılar, Doğu Anadolu'da Şarkî Karahisar'a kadar uzanan bölgede Erzurum, Erzincan ve daha başka birçok kalelere de hâkim idiler. Bununla beraber, asıl önemli olan husus, Çobanlılar'ın, kendilerinde, babaları Timurtaş dolayısıyla, Anadolu'ya hâkim olmak hakkına sahip olduklarını görmeleri idi⁵³.

Çobanlı Küçük Şeyh Hasan'ın kendisine tâbi olması teklifini kabul etmeyen Eratna'nın, tedbirli denge politikasının yanı sıra Anadolu'da nüfuz ve hâkimiyetini gittikçe genişletmesi ve bu arada Çobanlılar'a ait bazı yerleri ele geçirmesinden başka, "sultanlık davasında bulunması", Çobanlı Şeyh Hasan'ı kızdırdı. Neticede Çobanlı Şeyh Hasan, Anadolu'ya hâkim olma yolundaki faaliyetlerini hızlandırdı⁵⁴.

Artık kendisine uygun ortamın doğduğuna kanaat getiren Çobanlı Şeyh Hasan, Eratna üzerine yürümeye karar verdi. Hazırladığı orduyu, İlhan Süleyman Han komutasında Anadolu'ya gönderdi⁵⁵. Kaynaklardan bir kısmı, Çobanlı Şeyh Hasan'ın Süleyman Han ile birlikte Anadolu seferine bizzat katıldığını ifade ederlerken⁵⁶, büyük bir kısmı ise Şeyh Hasan'ın Anadolu seferine bizzat katılmayarak,

⁵² Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 168; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 104; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 10-11; Göde, *Eratnahılar*, s. 51-52.

⁵³ Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 168; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 104; Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1992, s. 85-86; Göde, *Eratnahılar*, s. 52.

⁵⁴ Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 104; Göde, *Eratnahılar*, s. 52.

⁵⁵ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 909; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105.

⁵⁶ Göde, *Eratnahılar*, s. 52-53. Bu konuda İ. H. Uzunçarşılı, "Küçük Şeyh Hasan, Eratna'nın üzerine giderken, hükümdar ilan ettiği Süleyman Han'ı da beraber alarak Anadolu'ya gitmiştir" diyor (*Anadolu Beylikleri*, s. 156).

daha başarılı olacağını umduğu Süleyman Han'ı sefere memur ettiğini kaydetmişlerdir⁵⁷.

Anlaşıldığına göre Çobanlı Şeyh Hasan, bilmediğimiz bir sebepten sefere katılmayarak, Tebriz'de kalmayı tercih etmiştir. Faruk Sümer, Şeyh Hasan'ın sefere bizzat çıkmayışını, "Herhalde Anadolu'daki Moğolların, Süleyman Han'ı görünce, çok defa yaptıkları gibi, onun tarafına geçeceklerini ümit etmiş olmalıdır" şeklinde yorumlamıştır⁵⁸.

Anadolu seferine çıkan Süleyman Han komutasındaki Çobanlı ordusunda Bayancar oğlu Abdul⁵⁹, Yakub-Şah ve Çobanlı Şeyh Hasan'ın amcası Emir Hasan'ın oğlu Koç Hüseyin gibi tecrübeli emîrler görev almışlardır⁶⁰.

Emîr Eratna'ya gelince; belirttiğimiz üzere, o, Çobanlı Şeyh Hasan'dan gelebilecek tehlikelere karşı bir tedbir olarak Mısır Memluklu Sultanlığı'na yaklaşmayı uygun bulmuş ve Sultandan gerekli destek ve yardımı almıştı. Çobanlı Şeyh Hasan'ın Anadolu üzerindeki emellerini ve kendisine karşı kızgınlığını aklından çıkarmayan Eratna, sadece Memluklu Sultanlığı'nın destek ve yardımıyla yetinmemiş olup, kendi imkânlarını da azami ölçüde kullanmıştır. Bu cümleden olarak Eratna, kendi maiyet kuvvetlerinden başka, mal ve para vererek Anadolu'daki Moğollardan ve yerli Türklerden de asker toplayarak, hazırlıklarını tamamlamıştır⁶¹.

Bu şekilde her iki taraf da harbe hazır hale gelmişti. Süleyman Han, Çobanlı ordusuyla Anadolu'ya doğru ilerlerken, hazırlıklı olan Eratna da onu beklemeye başlamıştır. Artık çıkması muhakkak olan bu harbin neticesinde, şayet Süleyman Han galip gelirse, Çobanlı Şeyh Hasan, hem Eratna'ya haddini bildirecek ve hem de babası Timurtaş'ı öldüren Memluklu Sultanlığı'ndan intikamını almış olacaktır. Tabii olarak, hepsinden daha önemlisi, Anadolu'da Çobanlı hâkimiyetini tesis edecektir. Çobanlı Şeyh Hasan, Eratna'nın hükümet merkezi Sivas'ı zapt edip Anadolu'da Eratnalı hâkimiyetine son vermeyi planlamış ve Süleyman Han komutasındaki ordusuna da bu talimatı vermiştir. Buna karşılık, bu savaştan

⁵⁷ Göde, *Eratnalılar*, s. 53. Bu hususta F. Sümer, "Kaynakların söylediği gibi, Şeyh Hasan bu seferde bulunmamıştır" demektedir ("Anadolu'da Moğollar", s. 105n.34).

⁵⁸ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnalılar*, s. 53.

⁵⁹ Bu emîrin adı Ebu Bekr-i Kutbî'nin eserinde (*Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 229), Abdulbaba Neccar şeklinde geçiyor.

⁶⁰ Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 180, 217; Mirhand, *Ravzatu's-Safâ*, V, 524; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 105; Göde, *Eratnalılar*, s. 53; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 87.

⁶¹ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.105; Göde, *Eratnalılar*, s. 53.

şayet Eratna galip çıkarsa, Çobanlı tehlikesini atlatmış, kesin bir şekilde istiklalini kazanmış olacaktır⁶².

Çobanlı Şeyh Hasan'ın planını önceden öğrenen Eratna, Süleyman Han idaresindeki Çobanlı ordusu Sivas'a ulaşmadan, daha çabuk hareket ederek, düşman ordusunu Sivas'tan daha doğuda bulunan bir yerde karşılamıştır. Muharebe, Sivas-Erzincan arasında, Karanbük denilen bir ovada cereyan etmiştir⁶³.

Nihayet iki ordu, Karanbük ovasında karşılaşarak, şiddetli bir savaşa tutuşular. Muharebenin başlangıcında, Süleyman Han'ın ordusu Eratna'nın ordusunu bozguna uğrattı. Eratna'nın ordusundaki bu bozgunluğu gören Süleyman Han'ın askerleri, kaçanları takibe ve ganimet elde etmeye giriştiler⁶⁴. Başlangıçta bozguna uğrayan Eratna, maiyet kuvvetleriyle birlikte kaçarak bir tepenin arkasına gizlendi⁶⁵. Eratna, gizlendiği tepenin ardında iken fal maksadıyla davlumbaz üzerine attığı aşığın dik durduğunu görüp, bunu hayra yorumlayarak, galip geleceğine inanmıştır⁶⁶. Bu düşünceyle, savaş alanında olup bitenleri anlamak ve ona göre hareket etmek için, gizlendiği tepeye çıkan Eratna, Süleyman Han'ın askerlerinin dağılmış olduğunu ve onun az bir kuvvetle kaldığını gördü. Bu fırsatı kaçırmamak için yanındaki askerleriyle hemen tepeden aşağı inen Eratna, hücumu geçerek, Süleyman Han'ı çember içine almayı başardı⁶⁷. Süleyman Han ve maiyetindekiler Eratna'nın bu âni hücumuna karşı koyamayarak, kaçmaya başladılar. Muharebenin başında Eratna'nın askerlerini kovalayıp ganimet elde etmekle meşgul olan Süleyman Han'ın askerleri de, Han'larının kaçtığını öğrenir öğrenmez, her biri bir tarafa kaçıp, savaş alanını terk ettiler. Böylece Eratna, savaş alanından muharebenin galibi olarak ayrılmıştır⁶⁸.

⁶² Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", s. 15; Göde, *Eratnahılar*, s. 54.

⁶³ Bu savaş yerinin adı, çeşitli kaynak ve araştırma eserlerde Karanbük, Kerenbük, Gerenbük, Kesenbük, Kasbanuk, Kesbenük, Kesinok, Kesinük gibi farklı şekillerde yazılmış ve okunmuştur. Savaşın cereyan ettiği yerin adı ve Türkiye coğrafyasındaki yeri hakkında açıklamalar için bkz: Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 81; Göde, *Eratnahılar*, s.54n.248. Karanbük savaşının yeri bugüne kadar kesin olarak tespit edilememiştir.

⁶⁴ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 229; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnahılar*, s. 55.

⁶⁵ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnahılar*, s. 55.

⁶⁶ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.105n.33; Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", s. 16; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169 ve n.28; Göde, *Eratnahılar*, s. 55.

⁶⁷ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnahılar*, s. 55.

⁶⁸ Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 217; Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 229; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, c. V, s. 555; Takiyüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, c. III, sene: H. 718-745, Beyrut 1418/1997, s.403; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", s. 15-16; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105;

Karanbük Savaşı'nda Süleyman Han'ın askerlerinin pek çoğu öldürülmüş, birçoğu da esir alınmıştır. Bu esirler arasında Çobanlı Şeyh Hasan'ın emîrleri de vardı⁶⁹. Eratna'nın askerlerinden de epeyi zayıt olmuştur. Zafer sonunda Eratna ve ordusunun eline pek çok ganimet de geçmiştir⁷⁰.

Karanbük Savaşı, müelliflerin çoğunun kaydına göre, Cemaziyelevvel 744/Eylül-Ekim 1343 tarihinde cereyan etmiştir⁷¹.

Eratna, Çobanlı Şeyh Hasan'ın Karanbük'teki mağlubiyetle yılmayacağını tahmin ettiği için, Süleyman Han'ı takip etmemiş, daha önce Çobanlı Şeyh Hasan'ın eline geçmiş bulunan Erzurum'dan Şarkî-Karahisar'a kadar olan yerleri de hemen geri almaya girişmeyerek, tedbirli hareket etmiştir⁷². Çobanlı Şeyh Hasan ise, Anadolu seferinde ümit ettiği neticeyi elde edememiş olması sebebiyle, Karanbük mağlubiyetinde kusurları görülen emîrlerden amcası-oğlu Koç Hüseyin ile Yakub-Şah'ı hapsedirmek suretiyle, bu yenilgiyi hazmedemediğini göstermiştir⁷³. Bu sonuçtan hareketle Faruk Sümer, "Çobanlı Şeyh Hasan gibi, hiddetli ve şiddetli bir adamın bu yenilginin intikamını almaya çalışacağından şüphe edilmezdi" yorumunu yapmıştır⁷⁴. Ancak Çobanlı Şeyh Hasan'ın bu intikamı almaya ömrü yetmemiştir. Zira Çobanlı Şeyh Hasan, Karanbük savaşından takriben iki

Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; İsmail Hakkı – Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 76, 80-81; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 156; Göde, *Eratnalılar*, s. 55; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 174; Gül, *Doğu Anadolu*, s. 132. Kemal Göde, Yazıcızâde Ali'nin eserinin yazmasından (Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan bölümü, Türkçe yazmalar, nu. 1391, v. 446a), "Süleyman Han'ın askerleri gereğince savaşmadılar" ifadesini naklediyor (*Eratnalılar*, s. 55n.253). Ancak, aynı kaynağın Abdullah Bakır tarafından yayımlanan transkripsiyon metninde (s. 910), "Süleyman Han-ile gelen çeri gereği gibi dürişüp eyü savaş itdiler" cümlesi geçmektedir.

⁶⁹ Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 403; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 910; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Göde, *Eratnalılar*, s. 56.

⁷⁰ Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 403; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnalılar*, s. 56. Bu ganimetlerden bir kısmı Eratna tarafından Memlûkular'ın Halep valisi Yel-Boğa el-Yahyavî'ye gönderilmiş, ancak Dulkadıroğlu Karaca Bey, kendi ülkesinden geçirilen bu hediyelere el koymuştur. Karaca Bey'in bu hareketine hiddetlenen Yel-Boğa, onun üzerine asker göndermiş, bunların bozguna uğraması üzerine de sonra bizzat kendisi yürümüştür. Fakat Karaca Bey'e karşı başarılı olamamıştır (bkz: J.H. Mordtmann - M.H. Yinanç, "Dulkadırlılar", *İA*, c. III, s. 655; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 13-14; a. mlf, "Dulkadıroğulları", *DİA*, c. IX, s. 553; Göde, *Eratnalılar*, s. 56).

⁷¹ Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 229; Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 403, 410; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 81; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnalılar*, s. 55.

⁷² İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 81; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Göde, *Eratnalılar*, s. 56.

⁷³ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105-106; Göde, *Eratnalılar*, s. 56. Koç Hüseyin, daha sonra Süleyman Han tarafından öldürülmüştür (Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s. 180; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, c. V, s. 524; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 87).

⁷⁴ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 106; Göde, *Eratnalılar*, s. 56.

ay sonra, 27 Receb 744/15 Aralık 1343 tarihinde, karısı İzzet Mülk Hatun tarafından öldürüldü⁷⁵. Böylece, Şeyh Hasan gibi, Anadolu üzerinde emelleri bulunan büyük ve tehlikeli bir rakibin beklenmedik bir zamanda ortadan kalkması, Eratna'ya rahat bir nefes aldırılmış ve ülkesini idare etmede serbest hareket etme imkânı sağlamıştır. Her ne kadar Çobanlı Şeyh Hasan'ın kardeşi ve halefi Melik Eşref (1343-1357)⁷⁶ Eratna'yı kendisine tâbi kılmaya çalıştı ise de, o da bu teşebbüsünde başarılı olmadı. Neticede Eratna, Melik Eşref'in tâbiyetine girme teklifini reddederek, Anadolu'da mevkiini kesin olarak sağlamlaştırmıştır⁷⁷.

Çobanlı Şeyh Hasan'ın yerine geçen kardeşi Melik Eşref'in zayıf kişiliği ve kötü idaresinden istifade eden Emîr Eratna, Karanbük zaferini müteakip, hâkimiyetini Erzincan'a⁷⁸ kadar genişletmeyi başarmıştır. Zira Karanbük savaşı öncesinde Çobanlı Şeyh Hasan, tâbiyetini kabul etmeyen Eratna'ya gözdağı vermek amacıyla Erzincan'ı işgal etmişti⁷⁹.

Sonuç olarak, Türkiye'nin kaderi açısından önemli bir yeri olan bu Karanbük Zaferi'nden sonra Eratna, bağımsız duruma geldi. Eratna'nın askerî ve siyasî gücü diğer Anadolu beyleri tarafından da tanındı. Gerçekten de bu zaferden sonra Anadolu beyleri kendisine karşı hürmetkâr ve çekingen davranmak durumunda kalmışlardır⁸⁰.

Emîr Eratna'nın kesin bir şekilde istiklal kazanması ve kendi adıyla anılan Eratnahılar Devleti'ni resmen kurması, ancak, Çobanlı Şeyh Hasan'ın gönderdiği Süleyman Han komutasındaki ordusuna karşı kazandığı Karanbük zaferi ve arkasından Çobanlı Şeyh Hasan'ın ölümü ile mümkün olmuştur Eratna, bu zaferden sonra istiklalini ilan etti. "Sultan" ve "Alâeddin" unvanlarını aldı; sadece kendi adına hutbe okutup para kestirdi⁸¹.

⁷⁵ Hâfız-ı Ebru, *Zeyl*, s.217-218; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, c. V, s. 555-556; Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 410; İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 82; Spuler, *İran Moğolları*, s. 151; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105-106; Göde, *Eratnahılar*, s. 56; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 87, 175-176 (Tuysuz, Çobanlı Şeyh Hasan'ın öldürülme tarihini 20 Receb 744/19 Kasım 1343 olarak vermiştir); Gül, *Doğu Anadolu*, s. 132-133, 167.

⁷⁶ Hakkında bkz.: Ebu Bekr-i Kutbî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, s. 231-239; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 178-189.

⁷⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 156-157; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 106-107; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 248; Göde, *Eratnahılar*, s. 56-57.

⁷⁸ Y. Yücel, Erzurum'a kadar uzattığını belirtir (*Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 248).

⁷⁹ Ali Kemali, *Erzincan Tarihi*, İstanbul 1932, s. 64; Göde, *Eratnahılar*, s. 67.

⁸⁰ İsmail Hakkı - Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 81; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 169; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 105; Göde, *Eratnahılar*, s. 57; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 185.

⁸¹ Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 410; Uzunçarşılı, "Eratna Devleti", s. 168; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 110; Yaşar Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar, I, Mutah-

Eratna'nın Karanbük zaferiyle, Çobanlılar'ın Anadolu'da hâkimiyet kurma hayalleri suya düşmüş ve sadece Eratnalılar değil, bütün Anadolu Türk beylikleri de meydana gelecek yeni bir işgal ve tahakkümden kurtulmuşlardır.

Şayet Eratna, Çobanlılar'a karşı bu zaferi kazanamamış olsaydı, Anadolu Türk Beyliklerinin istiklalleri tehlikeye girecek, nihayet, Anadolu Türk birliğini kuran Osmanlılar'ın da siyasî varlığı söz konusu olmayacaktı. Bu nedenle hem Eratna'yı güçlendiren ve hem de Anadolu Türklüğünü yeni bir tehlikeden kurtaran Karanbük zaferinin Türkiye Tarihi'ndeki yerini ve önemini gözden uzak tutmamak lazımdır⁸².

Kaynakça

- Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, çev. Tahsin Yazıcı, c. II, İstanbul 1987.
- Ahmed Tevhid, "Beni Eratna", *TOEM*, sene: V, 1330, no. 25, s. 13-22.
- Bosworth, C. E., *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri Tarihi*, trc. Hande Canlı, İstanbul 2005.
- Çakmak, Mehmet Ali, *Kösedağ Savaşı*, basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.
- Devletşah, *Şair Tezkireleri/Tezkiretü'ş-Şuara*, trc. Necati Lugal, İstanbul 2011.
- Ebu Bekr-i Kutbî Eherî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, nşr. İrec Afşar, Tebriz 1388/2010.
- Göde, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, Ankara 1994.
- Gül, Muammer, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihî Arka Plan ve XIII-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti)*, İstanbul 2010.
- Hâfız-ı Ebru, Şihabüddin Abdullah b. Lütfullah, *Zeyl-i Câmîü't-Tevârih-i Reşidî*, nşr. Hanbaba Beyanî, Tahran 1350 (2.bs.).
- İbn Bibi, el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali er-Rugadî, *el-Evamirü'l-Alaiyye*, tıpkıbasım metin nşr. Adnan Sadık Erzi, Ankara 1956; Türkçe trc. Mürsel Öztürk, c. II, Ankara 1996.
- İplikçioğlu, Bülent, "Anadolu (Tarih: Eskiçağ'da Anadolu)", *DİA*, c. III, s. 109-110.
- İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, yay. Recep Toparlı, Sivas, 1997.
- Kaymaz, Nejat, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970.
- Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, nşr. Osman Turan, Ankara 1944; Türkçe trc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.
- Kesik, Muharrem, "Mesud II", *DİA*, c. XXIX, s. 342-344.
- Konukçu, Enver, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1992.

harten ve Erzincan Emirligi", *Bellekten*, c. XXXV, sayı: 140 (Ekim 1971), s. 666; a. mlf, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. II, s. 6, 247-248; Göde, *Eratnalılar*, s.64, 65; Tuysuz, *Çobanoğulları*, s. 185.

⁸² Göde, *Eratnalılar*, s. 59, 67.

- Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara 1999 (6. bs.).
- el-Makrizî, Takiyüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, c. III, sene: H. 718-745, Beyrut 1418/1997.
- Memiş, Ekrem, *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya 2001 (2.bs.).
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000 (4. bs.).
- Mirhand, Mir Muhammed b. Seyyid Burhaneddin Havendşah Mirhand, *Tarih-i Ravzatu's-Safa*, nşr. Abbas Perviz, c. V, Tahran 1339.
- Mordtmann, J. H. - M. H. Yımanç, "Dulkadırlılar", *İA*, c. III, s. 654-662.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi, II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, yay. Ali Öngül, İzmir 2001.
- El-Ömerî, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", Yaşar Yücel'in *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. 1, Ankara 1991 (2. bas.) içinde, s. 183-203.
- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi*, c. 2, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, İstanbul 2014 (2. bs.), s. 1-251.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Olcaytu Han", *DİA*, XXXIII, s. 345-347.
- _____, *Moğol İranında Gelenek ve Değişim: Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*, İstanbul 2009.
- Piriyev, V. Z., *Azerbaycan: Hülagular Devletinin Tenezzülü Dövründe (1316-1360)*, Bakı 1978.
- Sevim, Ali, "Keyhüsrev II", *DİA*, c. XXV, s. 349-350.
- _____, "Keyhüsrev III", *DİA*, c. XXV, s. 351-352.
- Spuler, Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri (1220-1350)*, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987 (2. bs.).
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, 1, 1969, (Ankara 1970), s. 1-147.
- _____, "Keykavus II", *DİA*, c. XXV, s. 355-357.
- _____, "Kılıçarslan IV", *DİA*, c. XXV, s. 404-405.
- _____, "Kösedağ Savaşı", *DİA*, c. XXVI, s. 272-273.
- (Tahrir Heyeti), "Olcaytu", *İA*, c. IX, s. 387-389.
- Tarih-i Âl-i Selçuk Anonim Selçukname*, trc. ve notlar Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014.
- Tuncel, Metin, "Anadolu (Coğrafya)", *DİA*, c. III, s. 106.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1977.
- _____, "Keyhüsrev II", *İA*, c. VI, s. 620-629.
- _____, "Keykavus II", *İA*, c. VI, s. 642-645.
- _____, "Kılıç Arslan IV", *İA*, c. VI, s. 703-707.
- Tuysuz, Cem, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduzlar)*, yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Eretna", *İA*, c. IV, s. 309-310.
- _____, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *Bellekten*, c. XXXII, sayı: 126, Nisan 1968, s. 161-189.

- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988 (4. bs.).
- _____, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara 1998 (7. bs.).
- _____, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Bellekten*, c. XXXI, sayı: 124, 1967, s. 601-646.
- Ürekli, Muzaffer, "Celayirliler", *DİA*, c. VII, s. 264-265.
- Üremiş, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005.
- Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, İstanbul 2009.
- Yılmaz, Bülent, *Celayirliler Kabile-Devlet*, yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.
- Yınanç, Mükrimin Halil, "Celayir", *İA*, c. III, s. 64-65.
- Yınanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.
- _____, "Dulkadıroğulları", *DİA*, c. IX, s. 553-557.
- Yuvalı, Abdülkadir, "Ebu Said Bahadır Han", *DİA*, c. X, s. 218-219.
- _____, "Hasan-ı Büzürg", *DİA*, c. XVI, s. 311-312.
- _____, "İlhanlılar", *DİA*, c. XXII, s. 102-105.
- _____, *İlhanlılar Tarihi, I, Kuruluş Devri*, Kayseri 1994.
- Yücel, Yaşar, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar, I, Mutaharten ve Erzincan Emîrliği", *Bellekten*, c. XXXV, sayı: 140 (Ekim 1971), s. 665-719.
- _____, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, c. I, II, Ankara 1991 (2.bs.).